

KORUNAN ALANLARIN YÖNETİMİNDE YAŞANAN PROBLEMLER VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM ÇERÇEVESİNDE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ: KIZILCAHAMAM-ÇAMLIDERE JEOPARKI PROJESİ

Dilber ULAŞ*

ÖZ

Korunan alanlarla ilgili günümüze kadar yapılan çalışmalar, katı ve pasif koruma anlayışına sahip bir yönetimin beklenen sonucu vermediğini, katılımcı ve aktif yönetim anlayışının ise daha etkin bir yönetim modeli sağladığını göstermektedir. İnsan faaliyetlerinin sınırlandırılmasıyla pasif bir koruma yönetimi sağlayan yasal koruma her zaman yeterli olmamakta, yerel halkın katılımıyla farkındalığın oluşturulmasının daha fazla korumayı sağladığı görülmektedir. Bu çalışmada sürdürülebilir turizm çerçevesinde korunan alanların farklı yönetim anlayışları, yaşanan problemler değerlendirilmiş ve bu konuda yapılan literatürdeki çalışmaların sonuçları verilmiştir. METT, korunan alanların yönetim etkinliğini izlemek için tasarlanmıştır. Çalışmada, korunması gereken alanlardan biri olan Kızılcahamam-Çamlıdere jeoparkının yönetimi ile ilgili son yıllarda yapılan araştırmalar ve METT hakkında bilgi verilmiştir. Araştırma metodolojisi, korunan alanlarla ilgili ulusal ve uluslararası çalışmalar değerlendirilmiştir. Amaçlanan, korunan alanlar hakkında farkındalık oluşturmak, yerel ve bölgesel kalkınmanın yanı sıra doğal ve kültürel mirasın korunmasında yetkililer, araştırmacılar ve halk arasında daha iyi iletişim kurulmasına katkı sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Korunan Alanların Yönetimi, Jeoturizm, Jeopark, Sürdürülebilir Turizm, Jeopark Yönetimi

* Prof.Dr.Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İşletme Bölümü, Üretim Yönetimi ve Pazarlama Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, ulas@politics.ankara.edu.tr

**PROBLEMS ON MANAGEMENT OF PROTECTED AREAS AND SUGGESTIONS
IN SUSTAINABLE TOURISM FRAMEWORK: KIZILCAHAMAM-CAMLIDERE
GEOPARK**

ABSTRACT

The studies conducted on the protected areas show that the management with a solid and passive protection approach does not give the expected result, while the participant and active management approaches provide a more effective management model. Legal protection, which provides a passive protection management with the limitation of human activities, is not always sufficient, and it is seen that the creation of awareness with the participation of local people provides more conscious protection. In this study, the different management approaches and problems of the protected areas within the framework of sustainable tourism are evaluated and the results of the studies in this subject are given. METT is designed to measure the management effectiveness and management progress of protected areas. In the study, information about the management of Kizilcahamam-Çamlidere geopark which is one of the areas that needs to be protected and information about METT has been given. The research methodology was focused on reviewing national and international literature regarding protected areas. The aim is to raise awareness about the protected areas and to contribute to better communication between different authorities, researchers and public in the protection of natural and cultural heritage, as well as local and regional development.

Keywords: Management of Protected Areas, Geotourism, Geopark, Sustainable Tourism, Geopark Management.

1. Giriş

“Sürdürülebilir Kalkınma” kavramı, 1983 yılında Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu’nun oluşturulması ve 1987 yılında Brundtland Raporu olarak bilinen “Ortak Geleceğimiz” adlı raporu yayınlamasıyla küresel ölçekte popüler olmuştur. Sürdürülebilirlik “Günümüz gereksinimini karşılarken; mevcut kaynakları, gelecek nesillerin kendi gereksinimini karşılamaını engellemeden, tüketilmeden kullanılmasını sağlayan bir gelişmedir” şeklinde tanımlanmaktadır (İbiş, 2018). Sürdürülebilir Kalkınma, insan yaşamının gereksinimleri ve doğal kaynakların sürdürülebilirliği arasında bir denge kurularak ekonomik, çevresel ve toplumsal boyutlarıyla bugünden geleceğe uyumlu bir planlama yapılmasını amaçlayan bütünsel bir yaklaşımdır.

Birleşmiş Milletler, 2015 yılında “Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Hedefleri”, tüm insanlar için daha iyi bir dünya elde etmeyi amaçlayan birbirleriyle bağlantılı 17 asıl, 167 alt hedef belirlemiştir. Bu hedefler; “Yoksulluğa, açlığa son verilmesi, sağlıklı bireyler, nitelikli eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliği, temiz su ve sıhhi koşullar, erişilebilir ve temiz enerji, insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, sanayi, yenilikçilik ve altyapı, eşitsizliklerin azaltılması, sürdürülebilir şehir ve yaşam alanları, sorumlu tüketim ve üretim, iklim eylemi, sudaki yaşam, karasal yaşam, barış, adalet ve güçlü kurumlar, hedefler için ortaklıkların kurulması” konu başlıklarıyla belirlenmiştir. Bununla birlikte sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen ulusal ve uluslararası politikalarda bu süreçler ısrarla ihmal edilmektedir (Brilha, Grayb, Pereira, 2018). Dikkat edildiği gibi bu hedeflerin önemli bir bölümü (temiz su, temiz enerji ve sorumlu tüketim, sürdürülebilir şehir ve yaşam alanları vb.) doğa koruma ile ilgilidir. Gelişmekte olan ülkelerde sanayileşmeyle birlikte çevreye zarar verecek şekilde yapılaşmanın ve yatırımların artması, nüfus artışına bağlı olarak hızlı tüketimin, talebin artması, doğal kaynaklara zarar verilmesi, yerkünün geçmişi için belge niteliğinde olan jeolojik öğelerin hızla ortadan kalkması, çevresel felaketlerin artması insanoğlunu, bu kaynakların tahrip edilmeden gelecek kuşakların ihtiyaçlarını da karşılayabilmesini sağlayacak yönetim arayışlarına itmektedir. Bu yazıda korunan alanların verimli işletilebilmesi için, etkin yönetim modelleri Kızılcahamam-Çamlıdere Jeoparkı Projesi örneği ile tartışılmaktadır (Not: UNESCO tarafından tescilli yapılmayan yerlerin “jeopark” adını kullanması yasaktır, diğerleri “jeopark girişi”, jeopark projesi”, “jeopark adayı”, “jeopark önerisi”, jeopark çalışması” vb olarak adlandırılır. Bu nedenle başlıkta ve metinde “Kızılcahamam-Çamlıdere Jeopark Projesi” ifadesi kullanılmıştır).

2. Korunan Alanlarda Kullanılan Yönetim Anlayışları, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Korunan alanlar 1969 yılında IUCN (Dünya Doğayı Koruma Birliği) tarafından “Biyolojik çeşitliliğin, doğal ve kültürel kaynakların sürekliliğini ve korunmasını sağlamak amacıyla kurulan, yasalarla ve diğer etkili araçlarla yönetilen kara ve deniz parçaları” olarak tanımlanmıştır (Kurdoğlu: 2007). IUCN (Dünya Doğayı Koruma Birliği) ise, yönetim hedeflerine bağlı olarak korunan alanları, mutlak doğa koruma rezervi, yaban hayatı alanı, milli park, tabiat anıtı veya özelliği, habitat/tür yönetim alanı, korunan peyzaj/deniz alanı ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı amacıyla yönetilen korunan alanlar üzere altı kategoriye ayırmaktadır (Gül, 2011). "Korunan Alan" adı altında statü kazandırılmış sahalara;

2873 sayılı Milli Parklar Kanunu” ile 4915 sayılı “Kara Avcılığı Kanunu” kapsamında ilan edilerek koruma altına alınmış sahalardır (<http://www.milliparklar.gov.tr/korunan-alanlar/ta>). Korunan alanlar, su sağlama, iklim değişikliğini hafifletme, taşkın kontrolü ve biyoçeşitliliğin korunması gibi pek çok ekolojik etkiye sahiptir (Koca, Güney, Öncü, Somuncu, 2016).

Önemli alanlarla ilgili ilk sistem temelini, 1872 yılında ilan edilen Yellowstone milli parkı (ABD) ile atıldığı düşünülmektedir (Kurdoğlu: 2007). Türkiye’de ise “milli park” kavramının yasalarda yer alması ilk kez 1956 yılında yürürlüğe giren 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 25. maddesi ile olmuştur. Kanunun uygulamaya başlanmasıyla Yozgat Çamlığı, 1958’de Türkiye’nin ilk milli parkı olarak ilan edilmiştir (Gül, 2011). Her korunan alanın kendine özgü farklı yönetim anlayışı bulunmaktadır. Bilhassa ülkemizde korunan alanlarda yönetim sorunları yaşandığı bilinmekle beraber bunlar açıkça listelenmiş değildir. Akademik çalışmalarda tespit edilen sorunlar ve çözüm önerilerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

1) Alkan ve Korkmaz’ın çalışmalarına göre milli parklar, tabiat parkları gibi korunan alanlar için yapılan uzun vadeli gelişme planları, 1960’lı yıllarda bu konularda uzman personelin bulunmaması, planlama konusunda yeterli bilgi birikimi, deneyim olmaması gerekçeleriyle yabancı uzmanlara yaptırılmıştır. Günümüzde ise planlama konusunda ilke ve yöntemlerin geliştirilememesi, ilgili grupların, yerel halkın katılımının sağlanmaması, ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirliğin olmaması nedenleriyle hala sorunlar bulunmaktadır. Korunan alanlarda bir taraftan biyolojik çeşitliliğin korunması, bozulmasının önlenmesi, çevreye zarar verilmemesi sağlanırken diğer taraftan da yöre halkı aynı zamanda alternatif gelir kaynaklarının sağlanması, sürdürülebilir turizmin olması ve gelir elde edilmesi önem kazanmaktadır. Pasif bir yönetim anlayışının olduğu, yasalarla korumanın sağlanmaya çalışıldığı alanlarda, alana ilişkin faydalanmanın yasaklandığı ve yerel halkta olumsuz bir takım algı ve tavırların ortaya çıktığı görülmektedir. Korunan alan ilan ile birlikte daha fazla tahribat, kirlenme ortaya çıkmaktadır. Yerel halkta oluşan algı; üretimin yapılamaması nedenleriyle iş kaybının yaşanması, sulama suyunun alınmasının yasaklanması, sulak alanlarda avlanmanın yasaklanmasıyla su ürünlerinin üretilmemesi, ekoturizm faaliyetlerinin geliştirilememesi, istihdam imkanlarının sağlanamamasıdır. Planlamanın doğru yapılmaması nedenleriyle talebin karşılanamaması, yeterli tesislerin olmaması, etkinlik çeşitliliğinin sınırlı ya da yasak olması, korunan alan işletmeciliğinin ihale yoluyla özel sektöre verilmesi, ihale katılımının düşük olması, kaliteli hizmet sunulmaması, tanıtımın, bilgilendirme levhalarının, broşürlerin yetersizliği nedenleriyle korunan alanlardan beklenen ekonomik ve sosyal faydalar sağlanamamaktadır (Alkan, Korkmaz :2009, 15). Dünyada ve Türkiye’de iyi örnek olabilecek katılımcı yönetim planlarının belirlenmesi, korunan alanların yönetimine rol model olabilir. Ya da korunan alanların yönetiminde olumsuz görülen konuların, sorunların bir planlama dahilinde giderilmeye çalışılması, korunan alanların yönetimini güçlendirecektir.

2) Türkiye’deki korunan alanlar daha çok merkezi yönetime bağlı, şablon yönetmeliklere sahip bir algı ile ilan edilmekte ve yönetilmektedir. Oysa ki çeşitli meslek disiplinlerinden (orman mühendisi, şehir ve bölge plancısı, peyzaj mimarı, ziraat mühendisi, halkla ilişkiler uzmanı, jeoloji mühendisi, harita mühendisi, biyolog, hukukçu, ekonomist, sosyolog vb.) elemanların planlama da yer alması, personel istikrarlılığının sağlanması gerekmektedir. Sadece korumacılık anlayışı ve merkezîyetçi bir yaklaşımla ele alındığında, yasa ile korunan alan ilan

edilmelerine rağmen genellikle etkin yönetim ve denetim mekanizmalarına sahip olmamaktadırlar. Katılımcı yönetim yaklaşımı benimsenmeli, tüm paydaşların daha etkin katılımını sağlayacak yasal düzenlemeler yapılarak, korunan alanların tespit, tescil, ilan ve yönetiminde karmaşıklığa son vermek lazımdır. Jeolojik mirasın korunması mevzuatı henüz oluşmamıştır. Örneğin, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma genel Müdürlüğü bünyesinde “Jeolojik Miras ve Jeopark Daire Başkanlığı” kurularak, Türkiye’nin sahip olduğu jeolojik miras ve jeopark alanlarının belirlenmesi çalışmalarına başlaması arzu edilmektedir (TMMOB, 2019: s.12)

Türkiye’de jeolojik koruma, doğa koruma mevzuatı içindedir. Yasa ve yönetmeliklerde kendi terimleri ile değil (jeosit, jeomiras, jeopark vb) “tabiat varlıkları” olarak yer alır ve çok fazla rağbet gördüğü söylenemez. Bunun en belirgin işareti yetkili kurumlarda görev alan yerbilimci sayısının azlığıdır. Jeolojik koruma için öncelikle eğitim gerekmektedir. Daha sonra ise jeolojik mirasın her birini korumak için güvenlik oluşturulamayacağından, kamuoyunun sahip çıkması gerekmektedir. UNESCO, ProGEO gibi kuruluşlarda gelişen fikir, yöre halkının kalkınması için jeolojik mirası tanıtım ve turizm aracı yapmaktır (Kazancı, Erdem, Erturaç: 2017).

Nikolova ve Sinnyovsky (2019), Avusturya, Almanya, Yunanistan, İtalya, Hollanda, Polonya, Portekiz ve İspanyadaki jeopark uygulamalarını incelemiştir. Sonuçlar, jeolojik mirasın korunması için Avrupa ülkelerinin çoğunda yasal sürecin detaylandırılması ve uygulanması gerektiğini göstermektedir. Jeopark konseptinin ulusal mevzuata entegre edilmesiyle ilgili olarak İtalya, İspanya ve Portekiz’de iyi uygulamalar rapor edilmiştir (Nikolova, Sinnyovsky: 2019).

3) Geçim problemi, eğitimsizlik ve ilgisizlik dolayısıyla, yerel halk, korunan alanların neden ve nasıl korunması gerektiğini bilememekte ve önyargılı olabilmektedir. Korunan alanların etkili yönetimi, ilgi grubu/paydaşlar olarak bilinen ve alanla yakın ilgisi bulunan tarafların yönetime dahil edilmesini gerektirmektedir. Bu süreçte katılımcılara belirli bir sıra ve bütünlük içinde bilgilendirme yapılmalı, inceleme, müzakare ve bilinçlendirme faaliyetlerine önem verilmelidir. Sadece bilgilendirme yapılmamalı, yöre halkına yönelik alternatif gelir kaynakları ortaya konulmalı, yerel çalışanların sayısı artırılmalıdır (Güneş 2011). Yerel halkın girişimcilik özellikleri, hangi gelir kaynaklarını ortaya koyabilecekleri araştırılarak ortaya çıkarılabilir, sürdürülebilir turizme önem verilmesi, bu konularda eğitim ve teşvik verilmesi sağlanabilir. Mevcut sorunlarla ilgili bilgilendirmenin yapılması paydaşların korunan alanı desteklemelerini, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarının konuşulmasını, alternatif gelir kaynaklarının ortaya konulmasını, kaygılarının giderilmesini ve dolayısıyla uzlaşmayı sağlayacaktır. Yönetimde tek bir kişinin etkili olmaması, uyuşmazlıkların çözülebileceği bir ortamın sağlanması önemlidir.

Tablo 1: Korunan Alanlarda İyi Yönetim İçin Yeni Prensipler ve Yeni Performans Çıktıları

Yeni Prensipler	Yeni Performans Çıktıları
Meşruluk	Meşru, demokratik ve dürüst bir yönetim Yönetim organının paydaşlarca tanınması Yöneticilerin bütüncül ve birbirine bağlı hareket etmesi Yöneticilerin şahsi çıkarlarına engel olması Yönetim organının görev ve amaca uygun hareket zorunluluğu
Şeffaflık	Yönetici ve karar alıcıların paydaş tarafından eleştiriye açık olması Alınan kararların gerekçelendirilmesi Başarıların ve başarısızlıkların gerekçelendirilmesi Paydaşlara ihtiyacı olan tüm bilgilerin sağlanması
Hesapverebilirlik/ Sorumluluk	Yönetim organı ve personelinin görev ve sorumluluklarının açıkça belirlenmesi Her yöneticinin bir üstündekine hesap verebilmesi
Kapsayıcılık	Kompleks sorunları çözümü ve inovasyonun sağlanması Tüm paydaşlara eşit fırsat tanınması Marjinal veya dezavantajlı paydaşların da süreçlere dâhil edilmesi
Tarafsızlık	Tüm görüşlere saygı ve önyargısızlık Üst yönetim organı ile yerel yönetim arasında adillik Doğaya saygı İnsan haklarıyla muamele etmek
İlişkiselik	Yönetim ile yerel topluluklar arasında bağlantıyı sağlamak Korunan alanlarla ilgili yürütülen tüm politikalarda tutarlılık
Esneklik	Tehditleri, fırsatları ve riskleri önceden kestirebilme Değişimle baş edebilmek/uyum sağlamak/çıkarım yapmak Yeni bilgilere adapte olabilmek

Kaynak: Lockwood, M., (2010) "Good Governance For Terrestrial Protected Areas: A Framework, Principles and Performance Outcomes", *Journal of Environmental Management*, 91, 754–766; Koca Ramazan, Güney İsmet, Öncü Merve Altundal, Somuncu Mehmet (2016), "Korunan Alanlarda Etkili Planlama ve Sürdürülebilir Alan Yönetimi Üzerine Kaçkar Dağları Milli Parkı'nın İncelenmesi", *TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, International Geography Symposium*, 13-14 Ekim 2016 /13-14 October 2016, Ankara.

4) Birden fazla koruma statüsüne sahip koruma alanı için farklı kurumlar tarafından farklı çalışmalar yapılmakta ve bu durum emek, zaman, finansman ve iş gücü kaybına neden olmaktadır. Korunan alanların tespit, tescil, ilanı ve yönetimi tek elden yapılmalıdır (Koca, Güney, Öncü, Somuncu , 2016:775). Koruma konusunda yetkili ve sorumlu kuruluşlar Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, Tarım ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'dür. Ayrıca bu kurumlarla birlikte yerel yönetimler jeolojik miras ve jeoparklar konusunda yapılacak çalışmalara destek sunarak, ilgili kamu kurumları, meslek örgütleri ve üniversitelerin de içinde yer aldığı bölgesel, yerel projeler geliştirebilirler. Elektronik devlet kullanımının arttığı günümüzde, tüm kurumlar birbirlerinin faaliyetlerinden elektronik ortamda daha hızlı haberdar olabilir ve birbirlerinin çalışmalarından haberdar olmalarıyla emek, zaman, finansman ve iş gücü kaybı önlenir.

5) Yapılan envanter çalışmaları hiçbir müdahaleye maruz kalmazken, sınır tespiti ve yönetim planlarında bunun tersi durumlar söz konusudur. Korunan alanların birer rant aracına dönüştürülmesin önüne geçilmesi genel arzudur.. Cumhurbaşkanlığı bünyesinde oluşturulan "Yerel Yönetim Politikaları Kurulu" da çevre politikalarının dolayısıyla korunan alanlar ile ilgili politikaların belirlenmesinde etkili olacağı umulmaktadır.

6) Korunan alanlar ilan edildikten sonra yönetimin nasıl olduğu, Tablo 1’de belirtilen tarafsız, şeffaf, meşru, hesap verilebilir olma gibi belirlenen kriterlere uygun bir şekilde yönetilip yönetilmediği belirli aralıklarla denetlenmelidir. Bunun için gözlem planları oluşturulmalı ve alan izlenmelidir.

Tablo 2 : Korunan Alanlarda Kullanılan Geleneksel ve Yeni Yönetim Anlayışları

Korunan alanlarda geleneksel yaklaşım	Korunan alanlarda yeni yaklaşım
Yöre halkına (korunan alan içi ve yakın çevresinde yaşayan) karşı planlama ve yönetim (yöre halkını sürecin dışında tutma)	Katılımcı planlama ve yönetim
Merkezi yönetim	Ortaklaşa, yerelden yönetim
Salt koruma anlayışına dayalı yönetim	Sosyal ve ekonomik hedefleri de düşünen yönetim anlayışı
Kendi başına gelişmeyi hedefleyen planlama anlayışı	Ulusal, bölgesel ve uluslararası sistemlerin bir parçası olarak planlama
“Ayrı bir ada gibi” yönetim	Bir ağ dahilinde yönetim (yeşil koridorlarla birbirine bağlanan ve tampon bölgelerle çevrelenen mutlak korunan alanlar)
Daha çok görsel, estetik özellikler için koruma	Daha çok bilimsel, ekonomik ve kültürel nedenlerle koruma
Ziyaretçi ve turistler için yönetim	Daha çok yerel halkı düşünerek yönetim
Kısa vadeli yaklaşımlar nedeniyle tepki yaratan yönetim	Uzun vadeli yaklaşımlarla uyumlu yönetim
Salt koruma çalışmaları	Korumanın yanı sıra restorasyon ve rehabilitasyon çalışmaları
Korunan alanın öncelikli olarak ulusal bir değer olarak görülmesi	Korunan alanın aynı zamanda toplumsal bir değer olarak görülmesi
Yalnızca ulusal ölçekte ilgi gören alanlar	Aynı zamanda uluslararası ölçekte ilgi gören alanlar

Kaynak: Oğuz Kurdoğlu (2007), “Dünyada Doğayı Koruma Hareketinin Tarihsel Gelişimi ve Güncel Boyutu”, Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 8(1), 59-76; Güneş Gül (2011), “Korunan Alanların Yönetiminde Yeni Bir Yaklaşım: Katılımcı Yönetim Planları”, Ekonomi Bilimleri Dergisi, Cilt 3, No,s.51 .

7) Coğrafi miras bağlamında koruma, “Jeositleri ve jeomorfitleri hasardan koruma eylemi” olarak tanımlanmaktadır. Koruma önlemleri olarak yasal işlemlerin yanı sıra ziyaretçilerin olumsuz etkilerini azaltmak için teknik yöntemler (engeller, çitler) kullanılmaktadır. Daha fazla turist tarafından ziyaretlerin olması, kafeterya, dükkan, hediyelik eşya inşa etme eğiliminin artması, çocuklar için tezgahlar ve eğlence yerlerinin düzenlenmeye çalışılması ise korunan alanlara yönelik tehditler artmaktadır (Migon, Migon: 2018). Tesisler inşa edilmeden önce iyi analiz edilmeli, gereksiz yapılaşmadan kaçınılmalıdır. Korunan alanlarda yürütülen bilinçsiz turizm faaliyetleri ve gerekli yönetim sistemlerinin sağlanamamış olması, yukarıda da belirtildiği gibi günümüzde korunan alanların ve biyolojik çeşitliliğin daha fazla tahribine neden olmaktadır. İlk doğa koruma anlayışında doğadan temel ihtiyaçları karşılamak amaçlanırken, günümüzde doğaya tüm insanlığın ortak mirası olarak bakılmaktadır. Bilimin artan etkisi, insanların doğal kaynaklara verdikleri değerlerin farklılaşması, yeryüzü peyzajında olumsuz insan etkilerinin büyümesi faktörleri günümüzde doğal kaynak yönetimini etkilemektedir. Bir alanın koruma amaçlı yönetimine karar verilmesi ayrı bir süreçtir ve alandaki canlıların hepsi aynı anda ve aynı oranda korunmamaktadır. Kaynakların ortaya koyduğu ürün ve hizmetlerin, yararlanma süreci içinde yok olmalarını önlemeye yönelik

çabalar korumayı oluşturmaktadır ve güncel bir kavram olarak “sürdürülebilirlik” ile ifade edilmektedir. Sürdürülebilir Turizm ve Ziyaretçi Yönetimi Planı, alan rehberlerinin seçimi, eğitimle kaynak değerlerinin korunması ve geliştirilmesine imkan sağlanabilir ve yöre halkının ekonomik gelişimine ve sosyo-kültürel değerlerinin sürdürülebilirliğine katkı sağlanabilir. Örneğin jeopark tanıtımı sürdürülebilir bir yaklaşımla yapılarak, etkili bir idari yönetim oluşturulabilir (Wang; Wu, Li, Chen: 2019). Ortak politika geliştirebilmek, koruma-kullanım dengesini daha etkin kılabilmek amacıyla web sayfası oluşturularak tüm paydaşların katılımının sağlandığı “Korunan Alanlar Ortak Platformu” oluşturulabilir.

Korunan alanların yönetimiyle ilgili yaşanan tüm bu sorunlar, korunan alanlarda klasik ve merkezîyetçi koruma yaklaşımları yerine; yeni ve yerelden koruma ve planlama araçlarına ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Tablo 2, korunan alanlarda kullanılan geleneksel yaklaşımların günümüzde nasıl değiştiğini göstermektedir.

3. Sürdürülebilir Turizmin Korunan Alanlardaki Önemi

Sürdürülebilir turizm çok farklı isimlerle; ekoturizm, alternatif turizm, ekoturizm, sorumlu turizm, yeşil turizm, ve doğa turizmi gibi kavramlarla anılmaktadır. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO)’ne göre sürdürülebilir turizm, korunan alanlarda gerçekleştirilen ekoturizm etkinliklerinin doğal kaynaklara zarar vermeden sürdürülmesidir. Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)’e göre sürdürülebilir turizm ürünleri, yerel çevre, toplum ve kültürlerle uyum içinde işlenen ürünlerdir. Sürdürülebilir turizmin hedefleri; ekonomik süreklilik, yerel refah, istihdam kalitesi, sosyal eşitlik, ziyaretçi memnuniyeti, yerel kontrol, toplumsal refah, kültürel zenginlik, fiziki bütünlük (çevrenin bozulmasını engellemek), biyolojik çeşitlilik, kaynak verimliliği, çevresel saflıktır (ziyaretçilerden kaynaklanan hava, su ve kara kirliliğini ve atık üretimini asgariye indirmektir) (TÜSİAD, 2012).

Sürdürülebilir turizmin üç temel özelliği; çevresel, sosyal ve kültürel etkileridir. Çevresel olarak doğal kaynaklara, biyolojik çeşitliliğe ve korunan alanlara zarar verilmemesi, çevresel kaynak yönetimi, sosyal ve kültürel açıdan ise yerel halkın katılımı, turistlerin memnuniyeti, yerel halkın sosyal yapısına ve kültürüne zarar verilmemesi ve ekonomik olarak sürdürülebilir, adil gelirler oluşturması, ekonomik refahlarına katkıda bulunması, yerel halkın eğitilmesi, istihdam imkanının sağlanması özellikleri bulunmaktadır. Korunan alanlarda, koruma ve kullanma çerçevesinde ziyaretlerin dengeli olması, ihtiyaca cevap verecek şekilde önlemlerin alınması, iyi bir yönetim anlayışı ile sağlanabilir.

Aydın, Öztürk ve Demirci (2017), uluslararası sözleşmeler ve örgütler tarafından korunan alanlarda sürdürülebilir turizme yönelik geliştirilen ölçütlerin neler olabileceği konusunda bilimsel çalışmaları araştırmışlar ve Türkiye’de sürdürülebilir turizm konusunda çalışmaların sınırlı olduğunu, herhangi bir göstergesi setinin olmadığı sonucuna varmışlardır. Dünya Turizm Örgütü ve Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi tarafından belirlenen sürdürülebilir turizm yönetimine ait ölçüt ve göstergelerden bazıları şunlardır: Turizmden yerel memnuniyet derecesi, toplum üzerindeki etkileri (turist sayısı, tekrarlı ziyaretçi sayıları, memnuniyet seviyeleri, hizmet kapasitesi, planlamalara katılan kişi sayısı, katılım ve yerel kontrol), toplumsal refah (turistlere karşı tutum, yerel değerlere ilişkin bilinç düzeyi, kültürel aktivitelerin azalması, artması, yerel yaşam şekillerinde genel değişim), turizmin mevsimselliği

(aylık, üç aylık, yıllık), ekonomik faydaları (toplumun turizmden kaynaklı gelir oranı, gelir tipi, istihdam edilen yerel halk, işsizlik oranı, eğitim fırsatı, teşvik edilen altyapı faaliyetleri), uygun kaynak yönetimine sahip işletmelerin oranı, turist başına tüketilen enerji, su miktarı, su kalitesi, korunması, atık su oranları, katı atık yönetimi, turizm gelişiminin kontrolü, turistlerin ulaşım tipinin oranı, toplam turist varışları (turizm kaynaklı yoğunluk), yönetim planının varlığı, ziyaretçi bilgilendirme merkezlerinin varlığı ve kalitesi, personel sayısı, kayıt sisteminin olması, taşıma kapasitesi, ziyaretçi sayılarıyla ilgili kurallar, turistik ürünler, çekicilikler, engelli ve yaşlılar için önlemlerin alınmış olması, turist bilgi ve tutumlarının, davranışlarının değerlendirilmesi, eğitim ve bilgilendirmenin varlığıdır. Türkiye’de korunan alanlara özgü sürdürülebilir turizm yönetimi ölçüt ve gösterge setinin ülke dışından aynen alınması yerine, akademisyenler, ilgili kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, yerel halk, tur operatörleri bir araya getirilerek bu ölçüt ve göstergeler hakkında deneyim ve görüşlerinden yararlanılarak ülke içinde korunan alanlara uygun bir ölçeğin geliştirilmesi mümkün olabilir (Aydın, Öztürk, Demirci: 2017).

Jeoturizm, doğada ender bulunan jeolojik oluşumları görmek ve onlar hakkında bilgi edinmek amacıyla yapılan bütün faaliyetlerdir. Jeopark bünyesinde Doğa Turizmi ve Jeoturizm ile birlikte Kültür Varlıkları (Arkeoloji ve Etnografya), İnanç Turizmi ve Sağlık Turizmi gibi diğer turizm olgularını da barındırmaktadır. Turizm bölgenin coğrafik özelliği üzerine oluşturulur. Coğrafik özelliklerin tümünü (çevre, bitki örtüsü, fosil, mağara, kaya, süs taşları, mineral oluşumları, kaplıcalar, peri bacaları gibi volkanik ve jeomorfolojik oluşumlar, tarih, endüstriyel arkeoloji, bilimsel değer, kültür, farklı canlı türleri olarak bölgeyi farklılaştıran, geleneksel olarak yöreye yönelik hikayeler) turist tecrübe etmektedir. Jeoturizm, kırsal kalkınmaya hizmet etmekte ve büyük yatırımlar istememektedir. Kısaca Jeoturizm, doğa eğitimlerinin yanı sıra doğa korumacılığının olduğu ve ekonomik gelirin sağlanabildiği, son yıllarda hızlı bir şekilde gelişen bir sosyal faaliyet alanıdır. Türkiye’de jeoturizm konusunun geliştirilememesinin en önemli nedenlerinden biri, yasal mevzuatın yetersizliği ve bu alanların koruma ve kullanma statülerinin belirlenmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Jeolojik miras ve jeopark niteliğindeki yerlerin UNESCO kriterlerine uygun olarak ayırt edici özelliklerinin belirlenmesi, tescil edilmesi, korunması, onayı ve ilanına dair esaslar hazırlanarak bu konulardaki mevzuat eksikliğinin giderilmesi önemlidir (TMMOB, 2019)

Dünya Turizm Örgütü (WTO)’ya göre turizmde sürdürülebilir kalkınma, gelecekteki fırsatları koruyup geliştirmeyi gözeterek, bugünkü turistlerin ve ev sahipliği yapan bölgelerin ihtiyaçlarını karşılama ilkesini benimser. Bu şekilde tüm kaynakların yönetimi; kültürel bütünlüğün, zorunlu ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşam destek sistemlerinin devamlılığı sağlanırken ekonomik, sosyal ve estetik gerekler karşılanacak şekilde öne çıkarılır. Jeolojik oluşumlar insanlar tarafından çok uzun zamandan beri ziyaret edilmektedir. Bununla birlikte bu jeolojik oluşumların koruma altına alınması ve bu konuda farkındalık yaratılması düşüncesi yakın zamanda önem kazanmıştır. Türkiye jeolojik miras açısından çok zengin bir ülke olmakla birlikte bu mirasın, korumaya önem verilerek tanıtılması gerekmektedir. Bu mirastan yerel halkın yararlanması ise bölgeye gelen ziyaretçilerin, yerel insanların ekonomilerine katkıda bulunmasıyla gerçekleşecektir.

Korunan alanlara yönelik planlama yapılırken plan, sadece koruma üzerine odaklanılmamalı, alana ilişkin çeşitlendirmeler sunulmalıdır. Örneğin; jeoturizm kapsamında yürütülebilecek etkinlikler çeşitlendirilebilir, korunan alanların kendi finansman kaynaklarını sağlayabilir hale gelmesinin önu TÜBİTAK tarafından desteklenen eğitim projeleriyle açılabilir, yörede yaşayan insanlara alternatif gelir kaynakları gibi konularda eğitilebilir ve bilinçlendirilebilir (Alkan, Korkmaz: 2009).

4. Korunan Alanların Yönetiminde “Yönetim Etkinliğinin İzleme Aracı” (METT)’in Kullanılması

Etkin bir yönetim planında nelerin, nasıl, hangi bütçeyle ve kimlerle yapılacağı, koruma ve sürdürülebilir kullanma ve yönetimde uyulması gereken kurallar, yöntemler belirlenmektedir. Bu ise alan yöneticisinin, alandaki doğal ve kültürel kaynakları tanımısına, kaynaklar için tehdit unsurlarını belirlemesine yardımcı olmakta, uzun vadeli koruma için strateji ve uygulama planları daha kolay geliştirilebilmektedir.

Tablo 3: Korunan Alanlarda Yönetim Etkinliğini İzleme Aracı

Değerlendirme Unsurları	(Management Effectiveness Tracking Tool -METT) Açıklama	Değerlendirme Kriterleri	Değerlendirme Odağı
Ortam	<i>Şimdi neredeyiz?</i> Alanın önemi, alana yönelik tehditler ve politika ortamının değerlendirilmesi	Önem Tehditler Hassaslık Ulusal ortam Ortaklar	Durum
Planlama	<i>Nerede olmak istiyoruz?</i> Korunan alan tasarımı ve planlamasının değerlendirilmesi	Korunan alan mevzuatı ve politikası Korunan alanlar sisteminin tasarısı Korunan alan tasarımı Yönetim planlama	Uygunluk
Girdiler	<i>İhtiyacımız nedir?</i> Korunan alanın etkin yönetimi için ihtiyaç duyulan girdilerin değerlendirilmesi	Kurumun ihtiyaç duyduğu kaynaklar Korunan alanın ihtiyaç duyduğu kaynaklar	Kaynaklar
Süreç	<i>Süreci nasıl yürütüyoruz?</i> Yönetim şeklinin değerlendirilmesi	Yönetimsel süreçlerin uygunluğu	Verimlilik ve uygunluk
Çıktılar	<i>Sonuçlar nelerdir?</i> Yönetim programlarının ve yönetimsel eylemlerin uygulanması ile hedeflenen ürün ve hizmetlerin gerçekleştirme durumunun değerlendirilmesi	Yönetimsel eylemlerin sonuçları Ürün ve hizmetler	Etkinlik
Sonuçlar	<i>Neyi gerçekleştirdik?</i> Sonuçlar ve sonuçların amaçları gerçekleştirme derecesinin değerlendirilmesi	-Etkiler; yönetimin, amaçlara ilişkin etkileri	Etkinlik ve uygunluk

Kaynak: The World Bank, Management Effectiveness Tracking Tool, Reporting at Protected Area, second edition, July 2007.

Yönetim Etkinliği İzleme Aracı'nın (METT-Management Effectiveness Tracking Tool kelimelerinin ilk harfleri) ilk sürümü Dünya Bankası/WWF Orman Koruma İttifakı tarafından yayınlanmış, Sue Stolton, Marc Hockings, Nigel Dudley, Kathy MacKinnon, Tony Whitten ve Fiona Leverington tarafından geliştirilmiştir. Dünyadaki birçok korunan alanda oluşturulan hedeflere ulaşamadığına dair endişeler artmaktadır. Dolayısıyla korunan alan yönetiminin etkinliğini artırma ihtiyacının vurgulanması ve bu sürece yardımcı olacak yönetim uygulamalarını değerlendirmek için bir dizi değerlendirme aracı geliştirilmiştir. Dünya Koruma Alanları Komisyonu (WCPA) Çerçevesi; iyi korunan alan yönetiminin altı ayrı aşaması veya unsuru olan bir süreci takip ettiği fikrine dayanmaktadır: Bu aşamalar; ortam (mevcut değerlerin ve tehditlerin içeriğini anlamak), kaynakların planlanması, tahsis edilmesi (girdiler), yönetim faaliyetleri (süreçler), çıktılar ve sonuçlardan oluşmaktadır (The World Bank, 2007) (Tablo 3).

Tablo 4: Korunan Alanlarla İlgili Değerlendirme Unsurları

Değerlendirme Unsurları	Sorular	
Ortam	Yasal statü: Korunan alanın yasal statüsü var mı?	Durum
Planlama	Uygun olmayan alan kullanımı ve faaliyetlerin (örneğin, avcılık) kontrolü için düzenlemeler var mı? Alanın yönetimi üzerinde anlaşmaya varılmış amaçlara uygun olarak yapılıyor mu? Korunan alan, korunması amaçlanan türleri, habitatları, ekolojik süreçleri ve su havzalarını korumak için doğru alan büyüklüğü ve şekline sahip mi? Bir yönetim planı var mı ve uygulanıyor mu?	Uygunluk
Girdiler	Personel (korunan alanın yönetiminden sorumlu kişi), yeterli mi? Eğitim veriliyor mu? Korunan alanlara ilişkin kuralları yeterince iyi uygulayabiliyor mu? Korunan alanı yönetmek için yeterli bilgi var mı? Mevcut bütçe veya ödenek, teçhizat yeterli mi? Eğer ücret (giriş ücretleri, para cezaları, tesis kiralama gibi) tahsil ediliyorsa, bunun korunan alanın yönetimine katkısı oluyor mu?	Kaynaklar
Süreç	Süreci nasıl yürütüyorsunuz? Sınır biliniyor mu ve işaretlenmiş mi? Korunan alan yönetimi tarafından uygulanan bir etüt ve araştırma programı var mı? Korunan alanda ikamet eden veya alanı düzenli olarak kullanan yöre halkı yönetim kararlarına katılıyor mu?) <u>Bu soru Türkiye için cevaplandırılmamaktadır.</u> Ticari tur operatörleri, korunan alanın yönetimine katkı yapıyorlar mı? Katılımcılık süreci; bilgilendirme, inceleme, müzakere ve bilinçlendirme şeklinde belirli bir sıra ve bütünlük içermelidir. Bir kuruluşun veya kişinin çözümlerde tek başına bir role sahip olmaması sağlanmalıdır.	Verimlilik ve uygunluk
Çıktılar	Yönetim programlarının ve yönetsel eylemlerin uygulanması ile hedeflenen ürün ve hizmetlerin gerçekleşme durumunun değerlendirilmesi, Korunan alanda kaynakların kullanımını ve kaynaklara erişimi kontrol etmek için sistemler var mı? Ziyaretçi tesisleri yeterli mi?	Etkinlik
Sonuçlar	Neyi gerçekleştirdik? Sonuçlar ve sonuçların amaçları gerçekleştirme derecesinin değerlendirilmesi, Korunan alan yerel topluluklara gelir, iş imkanı, çevre hizmetleri için ödemeler gibi ekonomik faydalar sağlıyor mu?	Etkinlik ve uygunluk

Kaynak: The World Bank, Management Effectiveness Tracking Tool, Reporting at Protected Area, second edition, July 2007.

Korunan alan yönetimi etkinliğine (PAME) artan ilginin ardından, 1999'da Dünya Bankası / WWF Orman Koruma ve Sürdürülebilir Kullanım İttifakı hedef belirlemiş ve 50 milyon hektar olan, ancak tehdit altındaki orman koruma altındaki alanlar 2005 yılına kadar etkin yönetim altında güvence altına alınmıştır. METT aracı, korunan alanların yönetim etkinliğini ve yönetimdeki ilerlemeyi ölçmek için tasarlanmıştır. Amaçlanan; “İlerlemeyi Değerlendirmek”tir. 2005 yılında tehdit altındaki orman koruma alanlarının etkin yönetimi sağlanmak istenmiş ve 50 milyon hektarlık varlığın güvenliğini sağlamak hedeflenmiştir. Yönetim Etkinliği İzleme Aracı (METT), basit, anket tipi bir yaklaşımdır. METT’i günümüzde 127 ülke kullanmaktadır. Dünyada korunan alanların yönetiminde kullanılan başka stratejiler de olmakla birlikte, son yıllarda kullanılan bu yöntemin çok sayıda belirgin avantajları bulunmaktadır. METT yöntemi basit, ucuz ve korunan alanın etkinliğine hızlı bir bakış sağlayabilen esnek bir araç olup, pahalı danışmanlara ihtiyaç duymadan veya çok fazla zaman ayırmadan yönetimin gerçekleşmesine imkan vermektedir. Bununla birlikte METT yöntemi genellikle nitel bir değerlendirme olarak yürütüldüğü için değerlendiricilerin tarafsız olmaları ve dürüstlükleri çok önem kazanmaktadır. İzleme Aracı, ek bir araştırma yapmadan korunan alanı yönetenler tarafından kolayca yanıtlanması için tasarlanmış bir dizi soruyu içermektedir. Yönetimin ne kadar iyi yapıldığı, yönetimin süreçleri ve çıktıları hakkında bilgi sağlamak ve yönetime nihayetinde hedeflerin ne kadar gerçekleştirildiği konusunda bilgi vermektedir. Bununla birlikte, mevcut izlemenin sonuçlarını gözden geçirmek, değerlendirilmede bir karara varmak ve her yönünü tartışmak için yeterli zaman harcamakta fayda vardır. Yöntemin yararlı olması için değerlendirmenin dikkatli yapılması önemlidir. Yönetici değerlendirme sorularını çok kısa sürede de yanıtlayabilir ki bu yanlış sonuç verecektir. Çoğu durumda, soruları yanıtlamak için koruma, proje personeli, mümkünse, ilave dış uzmanlar, yerel topluluk liderleri veya bölgeye ve onun yönetimine ilişkin bilgi ve ilgileri olan diğer kişiler de dahil edilmelidir. METT konusunda yapılan çalışmalar, paydaşlardan farklı bir grubun da katılımıyla kanıta dayalı olmakta olup, sürecin iki, üç gün zaman aldığı belirtilmektedir. METT iki ana bölümden oluşmaktadır: Korunan alan ve bir anket içeren bir değerlendirme formu. Her biri, bir puan olan otuz soruya alternatif cevaplar verilmektedir. METT'nin en son geliştirilen hali özet olarak Tablo 3’ de verilmiştir.

5. Kızılcahamam-Çamlıdere Jeoparkı Projesinde Bugüne Kadar Yapılanlar ve Yapılabilecekler

Jeolojik miras, sadece cansız çevrenin sağladığı doğal zenginlik anlamına gelmemektedir. Jeolojik miras, geçmişteki dünyanın bugünkü dünyaya bıraktığı mirastır. Kısaca “yerkürenin geçirdiği jeolojik evrimin belgeleri”dir. Yerkürenin hayatındaki (jeolojik) olayların, aradan milyonlarca yıl geçtikten sonra anlaşılmasına yarayan izlere (ki, yerine göre istif, kayaç, mineral veya fosil topluluğu, yerşekli, yapı, doku, arazi parçası vb olabilir) jeolojik sit (jeosit), bunlardan yok olma tehdidi altında olanlara, koruma ihtiyacını vurgulamak üzere “jeolojik miras” denilmektedir. UNESCO ve IUCN (International Union for Nature Conservation) mevzuatında doğa koruma bağlamında “jeolojik miras” terimi tercih edilmektedir. Kazancı, Erdem, Erturaç’a göre jeolojik miras, ülkelerin bilimsel zenginlikleri anlamına geldiğinden uluslararası kurallara göre envanterlerinin yapılması ve bunların dünyaya öncelikle bilimsel olarak tanıtılması önerilmektedir (Kazancı, Erdem, Erturaç: 2017).

Jeoparklar, belirli jeolojik mirasa ve sürdürülebilir bölgesel kalkınmaya sahip olan, aynı veya farklı türden jeositlerin bulunduğu bölgelerdir. Ziyaretçilerine yerükrenin geçmişte ve günümüzde oluşumunu ve evrimini oluşturan depremler, volkanizma, çölleşme vb etkili süreçleri daha iyi anlayabilmelerine yardımcı olan doğal müze, doğal kütüphane gibi alanlardır. Belirli sayıda ve nitelikte jeositlerin olması önemlidir. Jeopark kendi bünyesindeki veya bağlantılı olduğu araştırma birimlerinde yeni bilgilerin üretildiği yerlerdir. Milli Park veya Tabiat Parkı gibi yasal çerçevesi çizilmiş yeni bir koruma biçimi değildir. Bölgesinde var olan bütün yasal sınırlamalara uyar. Yerel halkta jeopark bilinci ve ortaklığı oluşturarak iç barışı destekler (Günok, 2017). Milli parklardan farklı olarak bilimsel araştırmalar yapılabilme ve eğitim verilebilmektedir, aynı zamanda doğal ve kültürel turizmin gelişmesi için gerekli koşulları sağlamayı amaçlamaktadırlar. Çoğu zaman jeoparklar korunan veya korunmayan bitkileri ve/ veya hayvan türlerini de içerir. Cazip doğası, farklı arkeolojik, mimari ve tarihi eserleri, bölgedeki eşsiz gelenek ve el sanatlarının mevcudiyeti, turizmin gelişimi için ekonomik ve sosyal faydalar elde etmenin ön şartıdır. Jeoturizm olgusuyla yerel kalkınmayı destekleyerek iç göçü önlerken, yöresel kalkınmayı sağlar. Bununla birlikte doğru yönetilmediğinde biyoçeşitlilik için bir tehdit oluşabilmektedir. Bu bağlamda, jeoparkların sürdürülebilir bölgesel kalkınmadaki rolünü ve işlevini net bir şekilde anlamak önemlidir. Jeoparkların oluşturulması, geliştirilmesi ve jeopark yönetimi, çok iyi belirlenmiş önlemlerin alınmasını gerektirir. Jeosit, jeoparklarda bulunan, yer kabuğunun oluşumu veya evrimi sırasındaki bir olayı, bir süreci veya bir oluşumu ortaya koyan kayaç-mineral-fosil topluluğu, istif, yer şekli, jeolojik yapı, doku türünden, bilimsel belge niteliği, bazı durumlarda görsel güzelliği bulunan doğal varlıklardır (Kazancı, Şaroğlu, Suludere: 2015) .

Kızılcahamam-Çamlıdere Jeopark alanı Ankara'dan 80-100 km uzaklıkta olup, E5 Ankara-İstanbul Devlet Karayolu üzerindedir. Ankara ve İstanbul yönlerinde yol çift yönlü olduğundan alanlara ulaşım kolaydır. Yaklaşık 23-15 milyon yıl önce bölgenin geçirdiği olayları açıklayan jeolojik kanıtlar bulunmaktadır. Bunlardan; balık ve diğer canlılar ile yaprak ve ağaç fosilleri o zamanki bitki, canlı ve iklim koşulları hakkında önemli bilgiler vermektedir. Volkanik ve tektonik yapılar, faylar, çöküntü alanları ve diğer jeolojik veriler yörenin nasıl bir değişim yaşadığını göstermektedir. Kızılcahamam jeosit durakları Sey Hamamı, Güvem Sütun Bazaltları ve Lav Akmaları, Beşkonak Balık, Yaprak ve Böcek Fosilleri, Işık Dağı, Karagöl, Mahkemeağcın Köyü Yapay Mağaraları ve Erken Roma Dönemi Kiliseleri, Abacı Köyü Peribacaları, Alicin Manastırı ve Kirmir Vadisi, Kızık Tüfleri, Kızık Köyü Fayı, Pelitçik – Yahşihan Köyü Silisleşmiş Ağaç Ormanı, Kızılcahamam Sıcak Su Kaynakları, Soğuksu Milli Parkı Andezitleri, Soğuksu Milli Parkı Volkanik Pişme Zonu, Soğuksu Milli Parkı Silisleşmiş Ağaç Fosili, Kızılcahamam Madensuyu ve Travertenleri, Taşlıca Köyü Gelin Kayası, Taşlıca Köyü Kaplumbağa Kardeşler, Kazan Memeli Fosilleri, Çamlıdere Tüfleri, Azaphane Volkanitleri, Akyarma Tüfleri, Özdere Volkanitleri olmak üzere 23 adettir (Gürsay, Güneş: 2014).

Türkiye'nin ilk jeoparkını kurma amacını taşıyan Kızılcahamam-Çamlıdere Jeoparkı Projesi 16 Temmuz 2010 tarihinde açılmış ve ziyaret edilmeye başlanmıştır. Kızılcahamam-Çamlıdere Jeoparkı'nı görmeye gelenler genellikle günübirlik ziyaret etmekte ve kısa süre zarfında bu durakların hepsini görememektedirler. Turistlerin bölgeye geliş amaçlarını belirlemek için

bugü-ne kadar belirli bir araştırma yapılmamıştır. Jeosit alanlarının peyzaj planlarının Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü tarafından 2010 yılında tüm jeo-sit durakları için yapıldığı ama finansal kaynakların yeterli olmamasından dolayı faaliyete geçirilememesi etken olabilir (Gürsay, Güneş: 2014). Ayrıca bölgede çok fazla turistik jeopark ürünleri bulunmadığından dolayı, gelen turistler bölgeye yeterli katkıyı sağlayamamaktadır.

Jeopark kurulmasının faydaları, yöre ekonomisine olası katkıları, mevcut jeositlerin bilimsel önemleri, koruma stratejileri üzerine Kızılcahamam ve Ankara’da çok sayıda çalıştay, konferans, eğitim seminer vb toplantılar yapılmış, değişik boyutlarda beş bin adet afiş, üç bin adet broşür bastırılıp dağıtılmıştır. Jeopark için www.jeoparkankara.com internet sayfası açılmıştır. Kızılcahamam-Çamlıdere Jeoparkı’na çoğunluğu okullardan olmak üzere bireysel veya gruplar halinde, yoğun ziyaret söz konusudur. Kızılcahamam & Çamlıdere jeoparkı kapsamında Tübitak desteği ile Uygulamalı Eğitim Programının ikinci bölümü 01-10 Şubat 2011 tarihleri arasında yapılmış, Ankara Üniversitesi Öğretim Üyeleri ve Jemirko üyeleri tarafından Türkiye’nin farklı yerlerinden katılan öğretmen, akademisyen ve jeoloji öğrencilerinden oluşan katılımcılara teorik ve uygulamalı dersler verilmiştir. 2011 yılında Kızılcahamam’da Jeopark konusunda farkındalık sağlamak ve eğilimleri ölçmek amacıyla odak grup toplantıları ve 271 kişi ile yüzyüze anket yapılmıştır. Yöre halkının bu tür faaliyetlere sempati ile baktığını, uygulamalara katılabilecek olmaktan heyecan duyduğunu, ancak, şartıcı derecede, yüz yüze olmayan tanıtım faaliyetlerinin amacına ulaşmadığını ortaya koymuştur. Odak grup toplantılarında Jeopark’ın önemine inandıklarını, daha fazla duyuru ve reklam yapılması gerektiği, yemek de dahil yerel özgün değerlerin ortaya çıkarılıp pazarlanması, farklı türden hediyelik eşyaların tasarımı ve üretimi, kooperatif kurularak ortak üretime geçilebileceği belirtilmiştir. Broşür, kitap, afiş gibi tanıtım malzemelerinin hazırlanması, harita ve yol rotalarının basılı ve dijital olarak hazırlanması ve yaygınlaştırılması, günü birlik turlar düzenlenmesi, bir müze açılmasının önemi üzerinde durulmuştur (Ulaş vd.2011).

Ersoy ve Daşdemir tarafından 2016 yılında yapılan “Korunan Alanlarda Yönetimin Etkinlik Düzeyinin Belirlenmesi, Soğuksu ve Yozgat Çamlığı Milli Parkları Örneği” isimli çalışmada “Korunan Alanlarda Yönetim Etkinliğini İzleme Aracı (METT)” kullanılarak aşağıdaki sonuçlar tespit edilmiştir (Ersoy, Daşdemir, 2016).

-Kırsal toplumun yönetime katılımı, kalkındırılması vb. konulara yeterince önem verilmemektedir.

-Fiziki taşıma kapasitesine uyulmamaktadır. Jeositlerin korunmasında önemli bir konu olan taşıma kapasitesi ve ziyaretçi yönetimine yönelik hiç-bir çalışma yapılmadığı ortaya konulmuştur (bak. Gürsay, Güneş: 2014).

-Uzun dönemli gelişme planlarının uzmanlık ekiplerinden yoksun özel firmalara yaptırılması ekolojik ve sosyo-ekonomik boyutu bir bütün olarak görmede, planlamada ve milli parkların sürdürülebilir yönetiminde bir sorun oluşturmaktadır.

-Motorlu vasıta girişlerine izin verilmektedir. Bu da gürültü kirliliği yarattığından, yaban hayvanlarının habitat değiştirmelerine sebep olabilmektedir. Her iki milli parkta

da dolaşımın elektrikli ve akülü sessiz hareket eden araçlarla yapılmasına yönetim öncülük edebilir.

-Milli Parkı milli park yapan değerlerin başında doğal peyzaj geldiği için milli parklarda aşırı ve gereksiz yapılaşmadan kaçınılmasıdır. Tesisler inşa edilmeden, gerekliliği iyice analiz edilmeli ve tartışılmalıdır.

-Korunan alanların yönetimini olumsuz yönde etkileyen ve yönetiminin etkinlik düzeyini puanını düşüren her türlü konuya dikkat edilmesi ve aksayan yanların bir sistem dahilinde düzeltilmesi için zamanında ve yerinde müdahale edilmesi ve gerekli önlemlerin alınması önemlidir. Ayrıca yönetimin etkinlik düzeyi ölçümlerinin 4-5 yılda tekrarlanması ve ölçüm sonuçlarına göre yönetimin aksayan yanlarının giderilmesi gerekmektedir.

Günok (2017)'un araştırmasında Hayat Bilgisi, Fen ve Teknoloji, Sosyal Bilgiler, Fen Bilimleri, Çevre ve Eğitim, Coğrafya dersleri kapsamında “Jeolojik Koruma, Jeopark, Jeolojik Miras” kavramlarıyla ilgili bilgi olup olmadığını belirlemek amacıyla ilköğretim ve ortaöğretim dersleri ve ders kapsamı incelenmiştir. Müfredatta Jeolojik Koruma, Jeopark, Jeolojik Miras kavramları kelime olarak bile bulunamamıştır. Bu kavramları çağrıştıran “Doğal Anıt, Doğal ve Kültürel Miras, Milli Parklar” hakkında sadece 6. Sınıf Fen ve Teknoloji Dersi ile 12. Sınıf Coğrafya dersinde dönemin bitmesine yakın, öğrenciler LYS sınavlarına hazırlanırken kısaca verildiği belirtilmektedir. Oysa ki çevre koruma bilinci çocukluktan bilinçlendirmeye başlamaktadır. 12 yıllık zorunlu eğitim süresince yerküreyi konu alan derslerde özellikle ilköğretim çağlarından başlayarak erken yaşlarda vermeye başlanması, yerkürenin korunması açısından önemlidir (Günok (2017)). Jeolojik Koruma, Jeopark, Jeolojik Miras bilgilendirme ve bilinçlendirme ilköğretimden itibaren okullarda ve medya aracılığıyla verilebilir. Ayrıca, Fen Bilgisi, Çevre, Yaşam, Biyoloji, Coğrafya vb dersler çevre gezileri düzenlenerek, öğrencilerin mümkün olduğunca arazi gözlemlerine yönlendirilmesi ve jeosit alanlarında görsel materyaller kullanılması ezber yerine görenek öğrenme imkanı verecektir.

Kızılcahamam Jeopark Müzesi 9 Mart 2019 tarihinde açılmıştır. Müzede çocuklara doğa sevgisi, koruma bilinci vermeye çalışılmakta ve Anadolu topraklarında 23 milyon yıl öncesine uzanan, Kızılcahamam ve çevresindeki jeosit alanlardan çıkarılan ve jeolojik dönemlerden günümüze ulaşan buluntular sergilenmektedir.

Jeopark kavramı ve pratiğinin jeologlar ve jeomorfologlar tarafından geliştirilmesine rağmen hala yerel halk tarafından tam olarak bilinmemektedir. Diğer yandan, uluslararası öneme sahip jeositler genellikle bir belediye veya bir idari birim alanından daha büyük bir alanı kaplamaktadır veya jeoparka tabi olan çok daha fazla arazi bulunmaktadır. Bu durum, geniş kamuoyu ve ilgili çevre ve planlama idareleri arasında jeolojik miras ve jeopark kavramları hakkında farkındalık yaratmanın yanı sıra, jeoparkların ulusal mevzuattaki durumunu açıklığa kavuşturma ihtiyacını da ortaya koymaktadır. Coğrafi mirasın korunması ve jeoturizm, sürdürülebilir kalkınma ile yakından ilgilidir.

UNESCO bünyesinde gönüllü bir organizasyon olan Küresel Jeopark Ağı (GGN) kurulmuştur. Jeolojik Mirası Koruma Derneği (JEMİRKO), Türkiye’de var olan jeositleri ortaya çıkarmak,

envantere kaydetmek ve tanıtmak amacıyla 1999 yılında kurulmuştur. Küresel Jeopark Ağı (GGN)'ye katılmak için UNESCO'nun yardımını isteyen Ulusal Jeopark için Kurallar ve Kriterler <http://www.unesco.org.tr/Pages/150/44/> adresinde belirtilmiştir. Küresel Jeopark Ağı'na katılmak için kurallar ve kriterler; Jeopark alanının sınırları açıkça tanımlanmış yeterli alan genişliğine sahip olması, etkin bir yönetim sistemi ve uygulama programının kurulması (yönetim organı veya ortaklık; altyapı, yeterli kalifiye personel ve sürdürülebilir mali desteğe sahip etkin bir yönetim olmalıdır), ekonomik kalkınma (yeni gelir kaynakları üreterek (ör: jeoturizm, jeoürünler) yeni işler ve yüksek kalitede eğitim kurslarının başlatılması gibi, eğitim (yeni gelir kaynakları üreterek (ör: jeoturizm, jeoürünler) yeni işler ve yüksek kalitede eğitim kurslarının başlatılması gibi), koruma (ulusal mevzuata ve yönetmeliklere uygun olarak) ve Küresel Jeopark Ağı na üye olmaktır.

UNESCO destekli bir kuruluş olan GGN jeopark kriterleri esas alınarak Kızılcahamam – Çamlıdere Jeoparkında bulunan eksiklikler giderilebilir (Gürsay, Güneş, 2014). Dünya Jeopark Ağı'na üye olmak için gerekli kriterlerdeki eksik yönlerin giderilmesiyle, Coğrafi miras ve Dünya Kültür Mirası arasında sinerji elde etme şansı yakalanabilir.

6. Sonuç ve Öneriler

Kızılcahamam-Çamlıdere jeoparkı projesi, jeoçeşitliliğin çok olduğu bir alanda geliştirilmiştir. Bir taraftan koruma sağlamak istenirken diğer taraftan jeoturizm teşvik edilmektedir. Bunu sağlamanın yolu ise öncelikle tüm paydaşlara eğitim verilmesi ve turizm için ilgi oluşturulmasıdır. Turizm bilincinin oluşmasının sağlanabilmesi için sivil toplum örgütlenmeleri ve çeşitli faaliyetlerin yapılması konusunda yerel yönetimler ve sektör temsilcileri öncülük etmelidir. Jeopark ve jeoturizm faaliyetlerinin ne olduğu daha iyi tanıtılmalıdır. Yerel halkla daha fazla işbirliği yapılmalı, katılımları sağlanmalıdır. Jeopark tanıtımının sürdürülebilir bir yaklaşımla yapılması, etkili bir idari yönetimin oluşturulması gerekmektedir. Kızılcahamam – Çamlıdere Jeoparkı'nın kendine özgü bir yönetimi ve bütçesi bulunmamaktadır. Doğa ile uyumlu bir peyzajın yapılması ve yerel yönetimlerin koruma anlamında işbirliği içinde olması istenmektedir. Peyzaj düzenlemeleri aşırı büyük bina, büyük ölçekli ulaştırma yapısı şeklinde olmadan, doğal özellikleri koruyacak şekilde yapılabilir ve tamamlanmayan peyzajlar tamamlanabilir. Jeositleri tanıtan bilgi panoları kullanılabilir, jeoturistlere yönelik olarak parkurun başlangıcında özel kutulara açıklamalı fotoğrafların, jeolojik sembollerin olduğu kapsamlı jeoturist kılavuzları, ücretsiz broşürler konulabilir. Ziyaretçilerin güvenliğini sağlamak ve çevreye asgari zarar vermek esas alınmalıdır. Bölgesel tanıtım amaçlı web siteleri ve elektronik yerleştirilen QR kodları tarandıktan sonra ilgili yerlerde bilgiye erişilebilir. Yorumlamayı içeren sanal kılavuzlar, görüntüler, filmler ve haritalar aracılığıyla bir jeopark tanıtılabilir (örnek olarak <http://www.gly.uga.edu/railsback/VFT/VFTmain.html> adresine bakınız).

Jeoturizm olarak kamp turizmi, botanik turizmi, dağcılık, dağ bisikleti, kaya tırmanışları, doğa fotoğrafçılığı, doğa yürüyüşü, fotosafari, yaban hayatı gözlemi, kuş gözlemciliği, hobi etkinlikleri, piknik vb., aktiviteler hazırlanarak jeosit alanlarının farklı özelliklerini ön plana çıkaracak şekilde tematik doğa yürüyüşleri planlanabilir.

Jeopark ve jeoturizm faaliyetlerinin gerçekleşmesi için finansal kaynaklara ihtiyaç vardır. Kalifiye personel bulma güçlüğü yaşanmaktadır. Jeopark konusunda bilgili ve yabancı dil bilen profesyonel rehberler yetiştirilmesi önemlidir. Peyzaj planlarını uygulamak için gereken finansal kaynaklar, TÜBİTAK ve Kalkınma Ajansı gibi kuruluşlara sunulan projelerle elde edilmektedir. Jeoparkın yönetimi için planlanan ziyaretçi yönetim merkezi, ziyaretçi kapasitesine yönelik çalışmaların yapılması, ziyaretçi trafiğinin kontrol altına alınması açısından yararlı olacaktır.

Turistlere yönelik farklı jeoturizm faaliyetleri düzenlenebilir. Doğayı koruma kültürünün, doğaya saygılı olma ve toplumsal korumanın ilköğretimden itibaren yerleştirilmesi önemlidir. Coğrafya eğitimi bu bölgede açık alanda görsel malzemeler kullanılarak verilebilir ve jeosit alan gezileri düzenlenebilir, jeosit duraklarının halk arasında söylenenler (Kaplumbağa Kardeşleri, Peribacaları, Alicin Manastırı vb.) alanında uzman eğitimciler tarafından hikayeleştirilebilir ve bölgenin korumasına çocuklardan başlanabilir, çocukların ilgisi çekilebilir, daha fazla tanıtım yapılabilir ve yerel halkın daha fazla katılımı sağlanabilir. Coğrafi miras, kültür ve turizm arasındaki ilişkiye önem verilerek “Turizm Artı” felsefesi altında birbiriyle bütünleştirilebilir. İyi yönetim örneklerinin incelenmesiyle, jeo-koruma ve jeoturizmin birlikte dengeli bir şekilde gelişimi, kırsal alanlarda oluşturulan diğer jeoparklara model oluşturacaktır.

Katkı Belirtme

Bu çalışma, 16-18 Mayıs 2013 tarihinde Kızılcahamam Çamlıdere Jeoparkı yürütme kurulu tarafından düzenlenen “3. Uluslararası Jeokoruma, Jeoturizm ve Jeopark Yönetimi çalıştayında sunulan “Jeolojik Koruma, Jeopark ve Jeoturizm Kavramları ne kadar biliniyor? Alan Araştırması” isimli bildiri ve 16.04.2019 tarihinde düzenlenen “Ankara’nın Jeolojik Mirası ve Jeolojik Potansiyelinin Değerlendirilmesi” çalıştayında sunulan “Korunan Alanların Yönetimi ve Sürdürülebilir Turizm” isimli bildirilerin geliştirilmesi ve güncel kaynakların taranmasıyla hazırlanmıştır. Türkiye’nin ilk jeoparkı olan Kızılcahamam-Çamlıdere Jeoparkı’nın gelişmesi ve uluslararası ağlarla bütünleştirilmesi için emek veren ve çalışmalar yapan hocalarımız Ankara Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof.Dr. Nizamettin Kazancı, Jeolojik Mirası Koruma Derneği (JEMİRKO) üyeleri Dr. Necip Sabri Mülazımoğlu, emekli jeolog Yaşar Suludere, emekli paleontolog Sevim Tuzcu, Dr.Sonay Boyraz Aslan, emekli paleontolog Gerçek Saraç, Aysen Özgüneylioğlu, Onur Tahsin Yücel ve Özgür Yedek’e katkılarından dolayı müteşekkirim.

KAYNAKÇA

- Alkan Hasan, Korkmaz Mehmet, (2009), “Korunan Alanların Yönetiminde Yaşanan Sosyo Ekonomik Odaklı Sorunlara İlişkin Bir Değerlendirme”, II. Ormancılıkta Sosyo-Ekonomik Sorunlar Kongresi, 19-21 Şubat, SDE, İsparta.
- Aydın İnci Zeynep, Öztürk Atakan, Demirci Ufuk (2017), “Ülkemiz Korunan Alanları İçin Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Göstergelerinin Belirlenmesi”, Turizm ve Araştırma Dergisi, cilt 8, sayı 2, s.73-94.
- Brilha, J., M. Grayb, D.I. Pereiraa, P. Pereiraa (2018), “Geodiversity: An integrative review as a contribution to the sustainable management of the whole of nature”, Environmental Science and Policy, vol 86, 19–28. <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html>
- Ersoy İsmail, Daşdemir İsmet (2016), “Korunan Alanlarda Yönetimin Etkinlik Düzeyinin Belirlenmesi (Soğuksu ve Yozgat Çamlığı Milli Parkları Örneği)”, Bartın Orman Fakültesi Dergisi, cilt 18, sayı 1, s.32-46.
- Güneş Gül (2011), “Korunan Alanların Yönetiminde Yeni Bir Yaklaşım: Katılımcı Yönetim Planları”, Ekonomi Bilimleri Dergisi, Cilt 3, No 1, ISSN: 1309-8020.
- Gürsay M.Sercan, Güneş Gül (2014), “Jeoturizm ve Sürdürülebilirlik: Kızılcahamam-Çamlıdere Jeoparkı Örneği, Ankara Araştırmaları Dergisi, 2(2), s.203-215.
- Günok Emine (2017), “Türkiye’de Mevcut İlk ve Orta Öğretim Programlarının Jeomiras ve Jeopark Bilincinin Oluşmasına Etkileri”, Türkiye Jeoloji Bülteni, Cilt 60, Sayı 1, s. 107-116.
- İbiş, S. (2018). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Sındırgı ve Çevresinin Turizm Potansiyeli Üzerine Bir Araştırma, Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt.2, Sayı.4, ss.26-40.
- Koca Ramazan, Güney İsmet, Öncü Merve Altundal, Somuncu Mehmet (2016), “Korunan Alanlarda Etkili Planlama ve Sürdürülebilir Alan Yönetimi Üzerine Kaçkar Dağları Milli Parkı’nın İncelenmesi”, TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, International Geography Symposium, 13-14 Ekim 2016 /13-14 October 2016, Ankara
- Migon Piotr, Migon Edyta Pijet (2018), “View point geosites-values, conservation and management issues”, Proceedings of the Geologists Association, 128, p.511-522.
- Nikolova Valentina, Sinnyovsky Dimitar (2019), “Geoparks in the legal framework of the EU countries”, Tourism Management Perspectives, vol 29, p. 141–147.
- Kazancı Nizamettin, Şaroğlu Fuat, Suludere Yaşar (2015), “Jeolojik Miras ve Türkiye Jeositleri Çatı Listesi”, MTA Dergisi, sayı: 151, s. 263-272.
- Kazancı Nizamettin, Nazire Özgen Erdem, Mehmet Korhan Erturaç (2017), “Kültürel Jeoloji ve Jeolojik Miras; Yerbilimlerinin Yeni Açılımları”, Türkiye Jeoloji Bülteni, Cilt 60, Sayı 1, s.1-16.

- Kurdoğlu Oğuz (2007), “Dünyada Doğayı Koruma Hareketinin Tarihsel Gelişimi ve Güncel Boyutu”, Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 8(1), 59-76.
<http://www.milliparklar.gov.tr/korunan-alanlar/ta> Erişim Tarihi: 21.04.2019.
- Sürdürülebilir Turizm, TÜSİAD Yayın No: 2012-09/531.
- The World Bank, Management Effectiveness Tracking Tool, Reporting at Protected Area, second edition, July 2007.
- TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası (2019) “Jeolojik Açıdan Tabiat Varlıkları Jeolojik Miras’ın Önemi ve Türkiye’deki Durum Hakkında Rapor, Yayın no:137.
- Ulaş D., N.Kazancı, S.Boyras, O.T. Yücel, Ö.Yedek, M. Baykara, M, Eker, N. Mülazımoğlu, Y.Suludere3, M.Kazancı, N. Koçan, G. Koçak, B. Taştan (2011) “ Jeolojik Koruma, Jeopark Ve Jeoturizm Kavramlarının Algılanması Konularında Alan Çalışması, (Kızılcahamam, Ankara)”, Jeoloji Kurultayı Nisan, Ankara.
- Wang Yanjie, Wu Fadong, Li Xiuming, Chen Lihong (2019), “Geotourism, geoconservation, and geodiversity along the belt and road: A case study of Dunhuang UNESCO Global Geopark in China”, Proceedings of the Geologists’ Association 130, p. 232–241.